

S:ta Maria kyrka, Malmö

Lunds stift

Fasad mot sydöst

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2017-10-03

jais
arkitekter
—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

S:ta Maria kyrka

S:t Johannes församling, Malmö pastorat, Lunds stift

Malmö socken, Malmö Otto 5-husnr 2A, Malmö kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Från nordöst. Flygfoto: Pär-Martin Hedberg

Kyrkoanläggningen ligger i bostadsområdet Möllevången i Malmö.

På 1500-talet var Möllevången mest åkermark, här odlades bland annat tobak och raps. Området kallades då Östervången, många möllor på platsen gav upphov till namnet Möllevången.

Frans Suell, framgångsrik köpman, köpte mark och byggde 1796 Möllevångsgården som praktfull sommarbostad. Här anlade han en engelsk park som ett sekel senare blev Sveriges första Folkets park som fortfarande finns kvar.

Möllevången som vi känner det idag började bebyggas vid sekelskiftet 1800/1900 i samband med industrialiseringen. Här anlades flera industrier till exempel för skor,

livsmedel, konfektyr och trikå med företagsnamn som Mazetti och Eiser. Med industrierna kom byggandet av arbetarbostäder. Møllevångstorget blev arbetarrörelsens centrum.

Kyrkoanläggningen ligger mellan Södervärnsgatan och den större Nobelvägen. Nobelvägen var fram till slutet av 1950-talet en lummig gata med dubbla trädrader i mitten, idag är den en fyrfilig väg. Gatorna och kyrkan ligger orienterade sydväst till nordöst. I sydväst gränsar anläggningen till en gata och det höga dominerande Södervärnstornet från 1916, en rund tegelbyggnad med koniskt koppartak. Det före detta vattentornet är ritat av dåvarande stadsarkitekten Salomon Sörensen. Nordöst om kyrkan finns en förskola i ett plan. Öster om Nobelvägen ligger södra Sofielund med gatuhus i två plan. Väster om Södervärnsgatan finns ett område med sexvåningshus från 1960-talet.

Kyrkobyggnaden

Møllevångens församling bildades 1949 genom utbrytning ur Västra Skrävlinge församling och Sankt Johannes församling. 2002 slogs Møllevången och Sofielunds församling samman. 2014 uppgick den i S:t Johannes församling i Malmö pastorat.

Byggnaden uppfördes 1928 som Västra Skrävlinge församlingshus. Arkitekter var August Ewe och Carl Melin. Församlingshuset innehöll två våningar plus källare och vind. Huset var byggt i 1920-tals klassicism. När Møllevångens församling bildades 1949 blev byggnaden Møllevångens kyrka.

August Ewe (1875-1956) och Carl Melin (1877-1960) samarbetade fram till 1920-talet och har ritat ett flertal flerbostadshus och offentliga byggnader som stadshus, rådhus, kyrkor och skolor. Deras stil gick från jugend till nationalromantik för att under 1920-talet kännetecknas av stram klassicism för att senare övergå i funktionalism.

1963 byggdes kyrkan om och till och fick sitt nuvarande namn S:ta Maria kyrka. Ett församlingshem byggdes längs Södervärngatan och en ny upphöjd terrass och klocktorn uppfördes mot Nobelvägen. Thorsten Roos och Bror Thornberg var arkitekter.

Kyrkan omgestaltades helt invändigt och delvis utvändigt. Ett mellanbjälklag i kyrkan togs bort och kyrkan fick högre takhöjd. Många fönster murades igen, t ex alla på norra gaveln och alla på bottenvåningen. Ett lågt sidoskepp byggdes till på terrassen och huvudentrén flyttades hit från södra gaveln. Den gamla entrén ersattes med ett blyfönster. En takryttare med spira för klockan fanns tidigare på taket men ersattes av klockstapeln. Takkuporna togs bort. Kyrkorummet förvandlades till en basilika och gjordes större med två smala sidoskepp och altaväggen flyttades till norra

gavelväggen. Kyrkorummets innertak med träkassetter bevarades och kompletterades över altärväggen.

Thorsten Roos, med sina runt 500 byggnader i staden, har påverkat Malmös stadsbild i mycket hög grad. Han har bland annat ritat skyskrapan Kronprinsen (1959-61) och NK (1961, idag Hansacompagniet). Bland Thornbergs arbeten märks Slottsstadens skola (1954). Samtidigt som paret var konkurrenter med egna verksamheter, drev de ett gemensamt tävlingskontor. Tillsammans ritade de bl.a. S:t Andreas kyrka (1959), S:t Mikael's kyrka (1978), kollektivhus i kvarteret Hanaholm (1951), samtliga i Malmö. I Göteborg gestaltade de Högsbo kyrka (1964). Thorsten Roos dog redan 1969 men namnet levde vidare i kontorets namn.

Församlingshemmet har byggts om flera gånger efter 1963. Den stora entréhallen har minskats och glasats in till ett studierum. Pastorsexpeditionen är borttagen och omgjord till samlingssal. Förråd, wc och textilskåpsrum har byggts på församlingssalens gamla scen. Källaren renoverades 2015.

I *kyrksalen* har bänkar tagits bort längst bak och längst fram. Det tidigare dopkapellet har blivit andaktskapell.

2012 flyttades orgeln från Caroli kyrka till S:ta Maria och då kompletterades läktarbarriären med en glasskiva.

De sju kvadratiska blyglasfönstren i kyrkan har kompletterats med ett yttre skyddsglas och belysning ovanför fönstren.

2014 byttes takpannorna på kyrkan.

2015 gjordes terrassen om.

Exteriör

Fasad mot sydväst.

Församlingshuset.

Anläggningen består av församlingshus, kyrka och ett fristående klocktorn. Kyrka och klocktorn sammanbinds av en stenlagd upphöjd terrass. Kyrkobyggnaden har en smal,

rektangulär, hög form med ett sadeltak. Längs hela sydöstfasaden mot Nobelvägen ligger ett lågt, smalt sidoskepp som byggdes 1963 med entré från terrassen. På andra sidan kyrkan finns det låga stora församlingshemmet.

Terrassen. Fasad mot sydöst.

Vattentorn och klocktorn.

Kyrkan

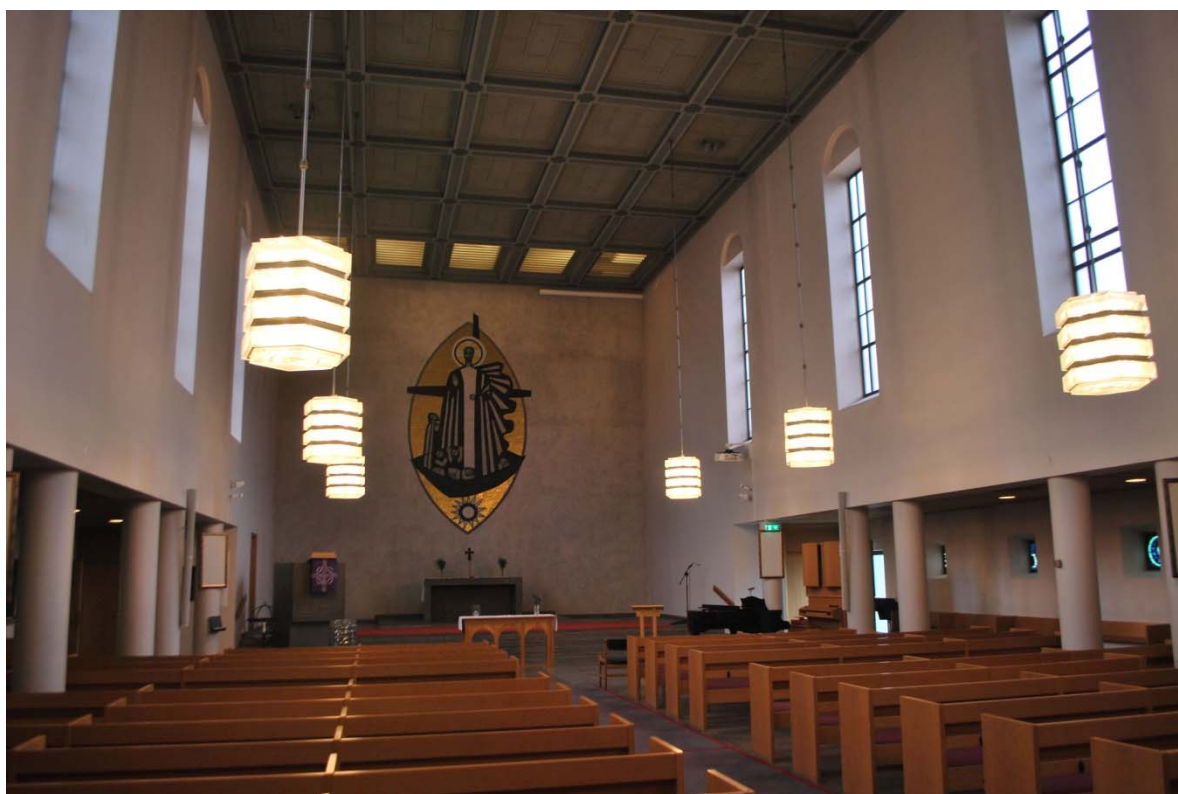
Fasaden är av brunrött tegel murat i munkförband. Teglets färg är mycket varierad och en del stenar är hårdbrända, sintrade och nästan svarta. Sockeln är av huggen granit med en skråkantad finhuggen ovankant. Murarna avslutas mot taket med tre utkragade tegelskift och en utkragande profilerad cementgesims som även går runt gavelhörnen ovanför gavlnas lisener. På varje långsida sitter fem höga fönster och ett på sydgaveln. Fönsterbågarna är smäckra metallpartier. I bågarna sitter isolerglas med tonat glas. Under fönstren är en utkragande list på konsoler av cement. Fönstren är rektangulära men placerade i rundbågiga nischer med putsad blinderad oandel. Norra gaveln är helt tät medan södra gaveln innehåller den gamla huvudentrén med numera ett blyfönster. Den före detta portalen har en utkragande omfattning av granit. Överst i hörnen är två obeliskliknande avslutningar ovanpå arkitraven. Ovanför portalen sitter ett fönster som är lika fönstren på långsidorna. I gavelspetsen finns en blindering i form av ett grekiskt kors.

Huvudentrén till kyrkan är i det låga sidoskeppet från den upphöjda terrassen. Entrépartiet är indraget i sidoskeppet och får därmed ett skyddande tak. Entrédörren är ett glasat stålparti klätt med mässing. Fasaden i sidoskeppet är av rött tegel i munkförband. Väggen möter taket utan gesims och terrassens gatsten utan någon sockel vid entrén. Sju små kvadratiska fönster med mässingsbåge och blyinfattade glasmålningar sitter i sidoskeppet. Fönstren är försedda med yttre skyddsglas och ovanför sitter belysning. Sadeltaket över mittskeppet och pulpettaket över sidoskeppet är belagda med röda enkupiga tegelpannor. Takplåtarna är av koppar medan takavvattningen är av brun plåt.

Församlingsbyggnadens fasad är av rött tegel och svart sten. Teglet är även här varierat i

bränningen och skiftande. Fönsterbanden är smala stålpartier med mässing som är placerade ända ut i fasadliv. Sockeln är klädd med huggen svart sten liksom mellan fönstren och vid taket. Det nästintill platta taket är pappklätt. En liten krönplåt av brun plåt löper runt takkanten. Församlingssalens tak höjer sig över övrigt tak. Entrépartiet i gatunivå mellan församlingssal och kyrka liksom enstaka fönster är utbytta till bruna aluminiumpartier med betydligt kraftigare dimensioner än de tidigare mässingspartierna.

Interiör

Långhuset mot altaret.

Långhuset mot orgelläktaren.

Mosaik av Bo Beskow

Glasfönster av Bo Beskow

Kyrkan

Kyrkans huvudingång nås från terrassen. Genom den glasade entrédörren nås ett vindfång. Golvet är helt täckt av ett skrapgaller av räfflad kalksten. Väggarna är putsade och målade. Ekdörrar leder till orgelläktaren och källaren.

I vapenhuset består golvet och sockeln av kalksten i smala rektangulära plattor. Väggar och tak är putsade och vitmålade. I vapenhuset sitter en blyinfattad målning av Bo Beskow i det som tidigare var kyrkans huvudingång. Bilden föreställer Maria och ängeln Gabriel. Rummet är möblerat med en sittgrupp. De avskiljande väggarna mellan vindfång, vapenhus och kyrkorum är glaspartier mellan stående massiva eklameller.

Kyrkan är en basilika med högt mittskepp och två smala låga sidoskepp. Runda, släta vitmålade pelare delar sidoskepp från mittskepp.

Fem höga fönster sitter på varje sida i mittskeppet, så kallat klerestorium. Golvet är av röd och grå kalksten. Stenplattorna är stora, lagda i olika mönster och har olika struktur, slipade och hyvlade. Väggarna är putsade och vitmålade. Innertaket är ett horisontellt kassettak av trä från 1928 målat i flera nyanser av grått. Åtta sexkantiga glaslampor är nedpendlade i metallstag.

Öppna bänkar av ek står på ömse sidor om mittgången som är täckt av en gångmatta. Bänkar står även längs väggarna i sidoskeppen. Längst fram och längst bak är bänkar borttagna. Bord med stolar står istället längst bak.

I de låga sidoskeppen är innertaket av smala fururibbor monterade med distans emellan och infälld belysning. I ena sidoskeppet sitter sju kvadratiska blyinfattade målningar av Bo Beskow. Fönstren skildrar de sju skapelsedagarna. Fönsternischerna vidgas utåt på alla sidor.

Längst fram i långhuset, nedanför korttrappan, står ett träaltare. Höger om altaret finns kororgel, flygel och ambo. Vänster om altaret står ljusbärare och dopfunt.

Koret är upphöjt fyra steg belagda med kalksten liksom golvet i koret. Predikstolen av tjocka kalkstensskivor är integrerad i trappan. Altarväggen är till skillnad från alla andra väggar putsad med en genomfärgad puts och är omålad. Putsen innehåller glimmer och svart sten. Centralt på altarväggen syns den stora mosaiken av Bo Beskow ovanför kalkstensaltaret. Mosaiken i guld och mörka färger skildrar Jesus som stillar stormen inom en mandorla. Kalkstensaltaret står på en plattform, ett steg hög belagd med kalksten. I kassettaget ovanför altaret är fyllningen ersatt med öppna lameller och elbelysning från vinden vilket tillkommit 1963.

Sakristian nås både från koret och sidoskeppet. Innertaket är av smala fururibbor, golvet av linoleum. I rummet finns inbyggda skåp för textilier med skjuddörrar av ek. Den tidigare ljuskupolen är ersatt med elbelysning.

Orgelläktaren har en tät putsad vitmålad barriär. I mitten av läktarbarriären sitter ett glas som sattes dit när orgeln byttes 2002. Den tidigare orgeln hade ryggpositiv integrerat i barriären. Trägolvet ligger på läktaren. Fasta metallstegar leder från läktaren till vinden.

Under orgelläktaren finns en andaktshörna i anslutning till kyrkorummet. Den är möblerad med lösa stolar och en altarskiva av kalksten på konsoler på väggen. Taket är av fururibbor.

Kyrkorummet har på västra sidan dörrar som leder till församlingsbyggnaden. Samtliga innerdörrar är av ek med gerade foder av ek.

Församlingshuset har två våningar. Källarvåningen ligger en halvtrappa ner och bottenvåningen en halvtrappa upp. Källarvåningen har stora fönster i markplan. Församlingshuset innehåller två stora salar och kontors- och mötesrum på bottenvåningen.

Bottenvåningen i anslutning till kyrkan har en entréhall med kalkstensgolv i vitt och grått. Entrén är numera mycket mindre sedan delar av den byggts in med glasväggar till mötesrum. Ljusinsläpp kommer från runda lanterniner i taket. I den stora samlingsalen med högt i tak och glaspartier i smäckra stålbågar ligger ekparkett på golvet och innertaket är av smala fururibbor.

I källarvåningen finns stora klädförråd, mötesrum och förråd. Rummen har mestadels putsade vitmålade väggar och tak, plastgolv och stora fönsterpartier.

Inredning och inventarier

Altare 1 från 1963 är av grå kalksten från Öland. En tjock altarskiva vilar på två stenskivor i ytterkanterna och en indragen längsgående skiva i mitten. Altarskivans framkant är dekorerad med inhuggna kvadrater. Ritad av Roos/Thornberg.

Altare 2 från 2000-talet är av ek. Altarskivan vilar på fyra ben. På framsidan finns tre rundbågar. I altarskivan finns fem konsekrationsskors.

Altarbilden från 1963 är en mosaik av Bo Beskow. Mosaiken föreställer Jesus som stillar stormen. Bo Beskow (1906-1989) var författare och konstnär. Han har utfört flera glasmålningar i kyrkor och gjort monumentalmålningar i FN-skrapan i New York.

Dopfunten från 1963 av glas är ritad av Sven Palmqvist och tillverkad på Orrefors glasbruk. Den runda dopfunten är uppbyggd av en mängd glasprismor. Längst ner finns ett smalare runt skaft av metall.

Predikstolen från 1963 är av kalksten från Öland och är ritad av Roos/Thornberg.

Predikstolen är uppbyggd av tre sidor av kraftiga kalkstensskivor. Den främre kalkstensskivan är monterad med distans med metallstag från de två sidoskivorna. Framskivan ger intryck av att sväva i luften. Överst finns en pulpetskiva av ek. Predikstolen är integrerad i korttrappan. En likadan predikstol finns i S:t Andreas kyrka i Malmö.

Predikstol av kalksten.

Dopfont av glasprismor.

Ambo av lackad bok, ålder okänd.

Bänkinredningen från 1963 består av öppna bänkar av ek. Gavlarna är släta och rektangulära. Snedställd ryggbräda och på sitsarna ligger dynor med lila tyg. Integrerad psalmbokshylla. Förmodligen ritad av Roos/Thornberg.

Orgeln är byggd för Caroli kyrka/Musikhögskolan 2002 av Patrick Collon, Bryssel. Orgeln flyttades 2012 av Åkerman & Lund till S:ta Maria kyrka. Fasaden av ek är inspirerad av altartavlan i Caroli kyrka. Fasaden är en gavel med tre rundbågiga fält med synliga pipor. Ett trägitter som bildar kors sitter över piporna. Orgeln har i mitten horisontella pipor, spanska trumpeter så kallade chamader. *Kororgel* byggd av J Künkels Orgelverkstad AB, Lund. Vikluckor av ek i fasaden. Orglarna kompletteras av en flygel.

Klockorna hänger i den fristående klockstapeln. *Storklockan* är gjuten 1963 av M&E Ohlsson, Ystad. *Mellanklockan* är gjuten 1928 av KGM Bergholtz, Stockholm.

Lillklockan: är gjuten 1950 av Gösta Bergholtz, Stockholm

Övrigt

Golvlyusstakar av oxiderad brons ritad av Roos/Thornberg.

Kyrkotomten

Anläggningen saknar kyrkogård men har en upphöjd terrass, ett slags torg, längs sydöstfasaden mot Nobelvägen. Terrassen omges mot gatorna av en stödmur av betong uppdelad i två nivåer med en mellanliggande plantering. Räcket på terrassen är av mörk slipad sten liksom bänkarna. Marken i tre olika nivåer är belagd med gatsten. En asfalterad ramp tar upp nivåskillnaderna längs planteringen som löper längs kyrkans fasad. Grindarna är av svart smide. En trappa med tio steg leder till terrassen vid huvudingången. En skulptur av Axel Wallenberg och en damm finns på terrassen.

Byggnader på kyrkotomten

Ett fristående klocktorn från 1963, ritat av Roos/Thornberg, står på terrassen intill Nobelvägen. Klocktornet med kvadratisk planform har fasad av rött tegel. Två sidoväggar kragar ut över de andra två väggarna. Under klockorna sitter tornur på fasaden och överst ett metallkors. Porten är klädd med mässing. Stommen i tornet är brädgjuten betong som är vitmålad. En öppen gallerdurkstrappa leder upp till plattformen där klockorna hänger. Mellan klocktornet och kyrkan går en pergola av tegelpelare och ”tak” av träbrädor.

Kulturhistorisk karaktärisering för S:ta Maria kyrkoanläggning

Kyrkan ligger i stadsmiljö med gator och bostadshus omkring. Det höga dominerande vattentornet är närmsta granne i sydväst. Den stora upphöjda terrassen i flera nivåer skapar från gatan en skyddad plats och ger kyrkan dignitet. Platsen är piazzaliknande och det fristående stilrena klocktornet har referenser till italienska kampaniler.

Anläggningen innehåller både församlingshus och kyrka. Kyrkan byggdes ursprungligen 1928 i klassicistisk stil och ritades av arkitekterna Ewe och Melin. 1963 byggdes församlingshuset och kyrkan omgestaltades helt och byggdes till av Thornberg/Roos arkitekter. Det klassicistiska nedtonades, togs delvis bort och förenklades. Den centralt placerade huvudporten ändrades till en entré i det låga tillbyggda sidoskeppet. Den rektangulära salen blev en basilika med lägre sidoskepp. Basilikan är en form som anknyter till kyrkobyggnader i Rom ända från 300-talet e.Kr. Thornberg/Roos har vid tillbyggnaden lyckats med att hitta gemensamma nämnare med den befintliga byggnaden samtidigt som nybyggnaderna har sin tids uttryck. 1960-talets tegel är lika vackert varierat och skiftande i bränningen som 1920-talets. Sten är använt i både det gamla och nya huset med svart sten i församlingshusets

fasad. Fönstren har eleganta smäckra dimensioner av mässingsklädda stålpartier placerade i fasadens ytterliv. Trots att mycket har tagits bort från 1920-tals klassicismen på kyrkan är ändå intrycket och proportionerna på kyrkan klart från denna tid. Det gamla och nya hålls samman i ett skickligt samspel. Materialen i anläggningen är av hög kvalitet med tegel, sten och mässing.

Kyrkorummet har högt i tak och låga sidogångar. Rummet är inåtvänt då de gamla fönstren är högsittande och de nya fönstren är konstverk med färgade blyglas. Fokus i det formstränga rummet riktas mot altärväggen med den monumentala gyllene altarmosaiken som ger ett tidlöst och lugnt intryck.

Genomgående i kyrkorummet och angränsande rum är kalksten och ek. Alla golv är av kalksten liksom både altare och predikstol som är integrerade och ritade av arkitekterna. Kalkstensgolven är varierade i alla rum ifråga om läggning, behandling och storlek på plattorna. Mattan i mittgången skadar det vackra kalkstensgolvet då den är delvis klistrad och bör tas bort.

Stor omsorg har visats detaljerna, som exempelvis skrapgallret i vindfånget som är gjort av kalksten. Det har funnits fler detaljer som ritades 1963 som t ex kollektbössor av brons som numera är borttagna.

Bo Beskow har gjort både den monumentala altarmosaiken och glasfönstren i kyrkorummet, båda av hög konstnärlig klass och betydelsefulla för kyrkorummet.

Thornberg/ Roos har även ritat S:t Andreas kyrka i Malmö där det finns likheter med S:ta Maria med torget, den fristående kampanilen, basilikaformen och predikstolens utformning i kalksten.

Bytet av entréparti och vissa fönster i församlingsbyggnaden från smäckra profiler till kraftiga aluminiumpartier är negativt.

Att tänka på

- Kyrkan ingår i ett komplex med församlingshus, kampanil och torg där delarna hänger samman. Torgets utformning med gatsten och tegelergola bör värnas.
- Kyrkans kombination av en byggnad från 1928 och 1963 med påkostade vackra material och detaljer bör värnas. T ex bör inte de smäckra dörr- och fönsterpartierna bytas till breda aluminiumpartier.
- Kyrkorummet är formsträngt med gamla traditioner med basilikaformen. I kyrkan finns en stor omsorg om material och detaljer. Exempelvis i utformningen av kalkstensgolven och en detalj som skrapgaller i kalksten. Altare och predikstol är ritade för rummet och hänger samman med golvet. Vid tillägg av eventuellt nya inventarier välj ek eller kalksten.
- Bo Beskows mosaik och blyglasfönster är värdefulla för rummet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Tillkommen efter 1939. Omfattas inte av tillståndsplikt 4 kap. 2§. Anläggningen ligger inom Riksintresse Kulturmiljövård, Malmö och av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö, Malmö-Limhamn och kulturmiljöstråk, Malmö-Ystad järnväg.

Källor och litteratur

Skånska kyrkor, Skånes Hembygdsförbund, 1997

Arkitekterna som formade Malmö, T. Tykesson och B. Magnusson Staaf, 1996

Ritningar från 1927 och 1961 från kyrkans fastighetsavdelning Malmö.

https://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4stra_Skr%C3%A4vlinge_f%C3%B6rsamling

https://sv.wikipedia.org/wiki/Sankta_Maria_kyrka,_Malm%C3%B6

<http://evenemang.malmo.se/sv/evenemanget/a39914/sta-maria-kyrka/arena>

<https://sv.wikipedia.org/wiki/M%C3%B6llev%C3%A5ngen>

https://sv.wikipedia.org/wiki/Carl_Melin

https://sv.wikipedia.org/wiki/August_Ewe

<http://svenskakyrkanmalmo.se/sta-maria-kyrka/>

Övriga uppgifter

Denna rapport om S:ta Maria kyrka har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskning), Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvården

J AIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2017-03-07

Färdigställd rapport: 2017-10-03

S:ta Maria – byggnadsbeskrivning (avser kyrkan)

Stomme:	Tegel
Fasadmaterial:	Tegel Sten-granit
Fasadkulör:	Röd
Takform:	Sadeltak Pulpettak
Taktäckningsmaterial:	Takpannor-lertegel
Byggnadsdel:	